

Reprivatizácia a ochrana prírody na príklade Tatranského národného parku

Demokratizačné procesy na Slovensku po novembri 1989 prenikli aj do sféry rozhodovania o osude chránených území. Vzniká problém zosúladenia majetkovo-právnych požiadaviek miestneho obyvateľstva s požiadavkami ochrany prírody, ktorý nadmieru vyhocujú zhoršujúce sa ekonomické pomery štátu.

Ešte r. 1990 sme problémy ochrany prírody TANAP-u videli iba v troch oblastiach: 1. v atmogénnom poškodzovaní, najmä lesných a vodných spoločenstiev, 2. v poškodzovaní celého prírodného prostredia nadmernou urbanizáciou a vysokou návštevnosťou, 3. v redukovani zložiek pôvodnej krajiny štruktúry a intoxikácii prírodných zložiek neprímerane intenzívnou poľnohospodárskou výrobou v predpolí Tatier. Sotva po troch rokoch musíme tieto názory revidovať. K faktorom zrýchlenej deštrukcie lesných porastov počítame dnes aj anomálny priebeh počasia, častý výskyt extrémne vysokých teplôt, resp. deficit zrážok, ako aj čoraz častejšie odumieranie oslabených porastov gradáciou biotických, najmä hmyzích škodcov.

Súčasná legislatíva nedovoľuje ďalšiu výstavbu na území TANAP-u, avšak vznikajú nové iniciatívy na výstavbu rozsiahlych objektov v ochrannom pásme, tesne pri hranici s týmto územím. Hoci krivka návštevnosti Tatier zaznamenala r. 1992 značnú depresiu, r. 1993 návštevnosť znova stúpa, takže vznikajú nové obavy z predimenzovania ubytovacej kapacity, a tým aj potenciálneho tlaku na prírodné prostredie v dôsledku pohybových aktivít. Poľnohospodárska výroba v ostatných rokoch síce ochabla, zvyšuje sa však nekontrolovateľný výrub nelesnej stromovej a krovinovej vegetácie. Úplne novým prvkom vstupujúcim do ochrannárskej praxe je reprivatizácia lesnej a poľnohospodárskej pôdy.

Medzi ostatnými veľkoplošnými chránenými územiami Slovenska má TANAP z viacerých dôvodov špecifické postavenie. Okrem iného v tom, že je našim najstarším národným parkom. Bol zákonom zriadený už r. 1948, bezprostredne po prevzatí moci komunistami. Podobne ako v iných prípadoch, ani pri realizácii tohto rozhodnutia vládnucej strany sa nepostupovalo dost demokraticky, nezriedka proti vôli miestnych obyvateľov. Ich nesúhlas s vtedajšími postupmi pri zriaďovaní národného parku, napriek nesporne mimoriadnemu prínosu tejto inštitúcie pre ochranu prírody, pretrval dodnes.

V súlade so zákonom č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku, resp. ďalšími nadväzujúcimi právnymi normami, vrátil reprivatizačný útvar Správy TANAP-u do konca 1. polroka 1993 užívacie, príp. vlastnícke práva na výmere vyše 34 000 ha pôdy. Z celkovej výmery niečo vyše 74 000 ha, to predstavuje 46 %. Podstatná časť neštátneho pôdneho fondu je v Západných a Belianskych Tatrách.

Doteraz vrátená pôda patrí najmä bývalým urbáriátom (25 616 ha) a mestám (7371 ha). Zvyšok patrí fyzickým oso-

bám (932 ha), komposesorátom (35 ha) a iným spoločnostiam (306 ha). Na základe doterajších rokovaní s vlastníckymi bude Správa TANAP-u do r. 1996 naďalej obhospodarovať okolo 10 000 ha navráteného lesného pôdneho fondu. Na ostávajúcej výmere predstavujúcej okolo 24 000 ha sa vlastníci rozhodli hospodáriť samostatne.

Je vcelku zákonitý, že obhospodarovanie územia TANAP-u niekoľkými stovkami právnických a fyzických osôb prináša mnoho problémov. Vlastníci, zdá sa, vidia v navrátenom majetku predovšetkým zdroj trvalých príjmov: 1. z ťažby a predaja dreva, 2. z pastvy na horských a vysokohorských pasienkoch, 3. z poľovného práva, 4. z turizmu a cestovného ruchu.

Vidina prosperity postavená na tomto základe zväčša stupňuje ich úsilie o úplnú samostatnosť pri ďalšom rozhodovaní o využívaní „svojho“ územia. V prípade relatívne chudobných podtatranských obcí s neprosperujúcimi poľnohospodárskymi družstvami je toto úsilie vcelku prirodzené. Rozpaky vyvoláva iba spôsob, akým ho prezentujú. Neodôvodnená trúfalosť až agresivita, prameniaca azda ešte v eufórii „zamatovej revolúcie“ sú bežné formy nároku na vlastnícke práva. Osobitným problémom je pseudoodborná argumentácia i demagógia sprevádzajúca úzko skupinové záujmy. V tejto súvislosti sotva obstojí

Zničená časť vzácneho spoločenstva v naivnej predstave, že ekonomická hodnota štátnej prírodnej rezervácie Machy v predpolí Tatier je snáď vyššia ako jej prírodoochranná hodnota. Kofaje vyhlbil ťažký traktor pri približovaní dreva.

Neznalosť terénu? Pohľad na poškodenú provenienčnú pokusnú plochu na Podbansku, vysadenú ešte r. 1946 smrekovcom zo štyridsiatich lokalít celej Európy, zaevidovanú Medzinárodným zväzom lesníckych výskumných ústavov (IUFRO).

tvrdenie, podľa ktorého „najlepší ochranca prírody je vlastník územia“. Stav mnohých urbárskych lesov pred zoštátnením v 50. rokoch i niektoré príklady „starostlivosti“ o prírodu v súčasnosti tomu nenasvedčujú.

Na druhej strane nie je východiskom ani udržiavanie „status quo“, neakceptovanie zmenených sociálnych a ekonomických pomerov nového štátu, ani celosvetových trendov stratégie trvalo udržateľného života. Stratégie, ktorá predpokladá zmierlivosť, dôveru, spoluprácu a nie „žabo-myšie vojny“ v znepríatelenom prostredí.

Pastva v Západných Tatrách má hlboké tradície. Dobre, pokračujme v nich, avšak iba na vhodných lokalitách a s primerane veľkými stádami. Oživenie pastvy prináša mnoho vedľajších javov, medzi nimi aj traktorovej dopravy materiálu a osôb.

Konfliktnosť situácie vyostreje rozporuplnosť ponovembrovej legislatívy so zastaranými zákonmi o Tatranskom národnom parku a o ochrane prírody vôbec. V období dnešnej „ekonomickej presilovky“ je legislatíva „eo ipso“ kľúčom ku korektnému vyriešeniu vzťahov medzi skupinovými, resp. súkromnými a celospoločenskými záujmami, medzi ekonomikou a ekológiou, ktoré aj v tomto prípade sú jednotou, nie protikladom.

V tomto duchu predložila Správa TANAP-u koncepciu územného systému ochrany prírody Tatranského národného parku. Považuje ju za ústretový krok, ktorý do značnej miery akceptuje kritiku diferenciacie územia v Programe starostlivosti o TANAP schválenom vládou SR uznesením č. 685/1991. Zdôvodnila ciele územného systému smerujúce k zachovaniu prirodzenej diverzity územia prostredníctvom starostlivosti o prírodu na princípoch diferencovanej ochrany prírody. Vysvetlila, že tieto princípy spočívajú v odlišných spôsoboch starostlivosti a v rozličných stupňoch ochrany v závislosti od funkcie a ekologických podmienok jednotlivých územných jednotiek - zón ochrany prírody a ekologicko-funkčných priestorov.

Z pohľadu vlastníkov je však táto koncepcia nevýhodná a ťažko prijateľná, pretože výrazne obmedzuje ich vlastnícke práva. Dosiaľ nie je totiž jasne zodpovedaná ani základná, rýdzo pragmatická otázka: Ako štát uhradí vlastníkom ujmy, ktoré musia znášať z existencie národného parku na ich území? Predbežne, avšak s veľkými výhradami zo strany vlastníkov, skúša sa úhrada formou nájomného. Nesmelo sa začína diskutovať o iných možnostiach - o kúpe územia štátom, alebo jeho výmene za iné, nechránené územie.

Tieto vecné i legislatívne otázky sa musia doriešiť, a to v širších súvislostiach, než na aké sme zvyknutí. V čoraz jasnejšom svetle sa totiž z tieňa doterajšej dogmaticky presadzovanej „industrializácie vidieka“ vynára predstava o celkovej obnove podtatranskej krajiny. Tu je, a mal by byť aj naďalej, základný hospodársky potenciál, a teda aj zdroj hlavných príjmov podtatranských obcí. Stojíme pred otázkou, ako ho čo najefektívnejšie využiť. Iba odmietanie dožívajúcej poľnohospodárskej veľkovýroby problém nerieši. Pre želaný rozvoj cestovného ruchu, najmä však vidieckej turistiky, zasa akoby nedozreli podmienky. Až na niekoľko výnimiek, chýbajú v tomto smere skúsenosti a nevyhnutné ekonomické nástroje, ktoré by vývoj podtatranských obcí správne usmernili. Ich zavedenie do života však už presahuje možnosti a kompetencie tatranského regiónu.

* * *

Na prvý pohľad regionálny problém ochrany prírody TANAP-u, zložený z mozaiky lokálnych záujmov vlastníkov územia, treba riešiť z celoslovenského nadhľadu - veď ide o „národný park“ - i v kontexte so znepokojujúcim celosvetovým vývojom prírodného prostredia. Nie iba preto, že ide o biosferickú rezerváciu zapísanú v zozname UNESCO, ale hlavne pre našu spoluzodpovednosť za jej ďalší osud. To už však nie je iba ochranársky, legislatívny a ekonomický problém, ale aj problém etický.